

HARTA IDENTITARĂ A TINERETULUI RADICALIZAT

Florentina HĂHĂIANU

Andrei-Cristian MORARU

Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”, București

Articolul de față întreprinde o analiză riguroasă a spiralei terorii, guvernată de un set diferit de reguli, conform cărora valorile societale sunt considerate deficiente și slăbiciuni la adresa țelurilor comune stabilite de liderii mișcărilor extremiste. Tinerii simt nevoia de a aparține unui grup social. Prin acest fapt, ei își confirmă veridicitatea propriei lor viziuni legate de identitatea ideală – sunt acceptați în ansamblu, nu sunt judecați și, cel mai important, inamicii lor devin inamicii grupului. De asemenea, în acest articol, autorii au folosit o analiză calitativă a datelor, pe baza unor studii de caz, în vederea identificării factorilor care formează portretul identității radicalizate a tineretului.

Cuvinte-cheie: identitate, radicalizare, incertitudini, loialitate, ISIS.

INTRODUCERE

Conceptul de *identitate* este greu de surprins, dar se referă, în principal, la o autodefinire – un raționament ferm și coerent cu privire la cine ești, încotro te îndrepti și ce poziție ai în societate¹. Căutarea identității – despre care psihologul Eric Erikson² a fost preocupat în studiile sale – este un proces început la vârsta adolescenței, care continuă să se intensifice din ce în ce mai mult în perioada tinereții. În drumul său spre maturitate, individul trece prin diverse etape, stări conflictuale și crize, mai mult sau mai puțin puternice, adolescența constituind vârsta construirii unei identități. Adolescența este, de altfel, și vârsta la care există riscul ca tinerii să simtă că nu se pot integra într-o colectivitate, că nu vor sau nu pot adera la un set de norme și valori sociale, ceea ce ar putea reprezenta primul pas pe drumul radicalizării.

Prezentul demers științific pleacă de la ipoteza conform căreia fenomenul radicalizării găsește răspuns la tinerii care întâmpină dificultăți în conturarea identității. Cercetarea din acest articol este una calitativă.

Metoda de cercetare utilizată este analiza calitativă a datelor, concentrându-se pe analiza în profunzime a datelor, a semnificației acestora, a legăturii dintre date prin tehnica studiului de caz. Au fost analizate cazuri ale unor adolescenți, extrase din articole și postări în Social Media, în scopul conturării unei hărți a identității tinerilor radicalizați.

Conceptul de identitate este greu de surprins, dar se referă, în principal, la o autodefinire – un raționament ferm și coerent cu privire la cine ești, încotro te îndrepti și ce poziție ai în societate.

CONSTRUIREA IDENTITĂȚII – ÎNTRE SATISFAȚIE ȘI EȘEC

Potrivit lui Erikson (1968)³, *identitatea* este o concepție coerentă despre sine, alcătuită din obiective, valori și credințe față de care persoana este ferm angajată. Prin alegerea unei ocupații, adoptarea valorilor după care se vor călăuzi, inclusiv conturarea unei identități

¹ F. Golu, *Manual de psihologia dezvoltării*, Editura Polirom, Iași, 2015, p. 23.

² Erik Erikson (1902-1994) – psiholog și psihanalist, creator al teoriei dezvoltării sociale a individului și al conceptului de „*criză a identității*”.

³ D.E. Papalia, S.W. Olds, R.D. Feldman, *Dezvoltarea umană*, Editura Trei, București, 2010, p. 56.

*Libertatea în
explorarea
identității vine
și cu riscuri,
unul dintre
ele fiind chiar
neclaritatea
propriului rol.*

sexuale satisfăcătoare, tinerii își formează identitatea. Adolescența este perioada în care tinerii caută angajamente cărora să le poată rămâne credincioși, construindu-și, astfel, un sentiment de sine stabil.

Adolescenții oscilează între a fi copil și a se maturiza, sunt preocupați de viitor, trăiesc intens sentimental, dar sunt labili în relațiile cu sexul opus⁴. La această vârstă, chiar dacă sunt dornici de a învăța, efortul pentru cunoaștere nu este unul constant, lucru care conduce la superficialitate, inclusiv în conturarea sentimentului de sine. În contextul încercării de configurare a propriei identități, adolescentul este într-un permanent conflict cu modelele adultului, pe care nu știe dacă să le adopte sau nu. El privește valorile, principiile, ideile societății într-un mod critic, încercând să își construiască propriile valori și idei, în conformitate cu propriile sale caracteristici fizice și psihologice. De aceea, etapa aceasta de vârstă se caracterizează prin negare și refuz la tot ceea ce li se pare oficial, formal sau învechit.

Cei care reușesc să își rezolve în mod satisfăcător criza de identitate își dezvoltă virtutea fidelității⁵, exprimată prin: loialitate susținută, credință sau sentimentul de a aparține unui grup sau unei persoane dragi, dar și prin identificarea cu un set de valori, o ideologie, o religie, o mișcare politică, o activitate creativă sau un grup etnic (Erikson, 1982)⁶. În schimb, cei care nu își dobândesc o identitate fermă, confortabilă și durabilă, au ca rezultat confuzia despre ceea ce sunt. Este o realitate faptul că tinerii din ziua de azi își petrec timpul conectați permanent la informație, tehnologia permițându-le accesul la o lume virtuală, ceea ce îi determină uneori să utilizeze una sau mai multe identități virtuale. Această libertate în explorarea identității vine și cu riscuri, unul dintre ele fiind chiar neclaritatea propriului rol. Eșecul în dobândirea identității poate fi accentuat și de presiunile puternice din partea părinților, a altor adulți sau a prietenilor. În final, astfel de adolescenți pot devia de la normalitate, adoptând o identitate negativă.

⁴ F. Golu, *op. cit.*, p. 38.

⁵ D.E. Papalia et al., *op. cit.*, p. 45.

⁶ *Ibidem.*

RADICALIZAREA – RĂSPUNS LA INCERTITUDINILE PREZENTE ÎN CONTURAREA IDENTITĂȚII

Pașul către viața adultă poate întâmpina dificultăți. Uneori, depășirea dificultăților găsește răspuns într-un fenomen care este din ce în ce mai prezent în rândul tinerilor, un fenomen care face apel la sentimentele de incertitudine resimțite de aceștia și oferă soluții mai simple, mai rapide – un fel de scurtături în identificarea unei identități. Fiecare persoană în parte are motivații diferite pentru care acceptă radicalizarea – acestea fiind conștiente sau mai puțin conștiente. Pe tot parcursul radicalizării, tinerii beneficiază de suport emoțional, moral sau chiar financiar (bilete de avion plătite, locuri unde pot sta în țara în care vor ajunge). Printre vulnerabilitățile vizate putem enumera⁷: neadaptarea socială, probleme de comportament neacceptate de societate, probleme familiale, decese, lipsa încrederii în sine, implicarea în activități infracționale.

În prezent, modalitățile prin care tinerii se radicalizează sunt diverse, internetul fiind instrumentul cel mai folosit de către teroriști pentru a-i atrage pe cei vulnerabili. Teroriștii le oferă recruților înțelegere, atenție și le dă impresia că sunt ascultați atunci când societatea îi înlătură.

Nu există criterii religioase, rasiale, politice, pentru care un individ este radicalizat. Procesul este simplu: identificarea vulnerabilităților și recrutarea propriu-zisă. În acest sens, merită menționat faptul că majoritatea campaniilor teroriste au fost rezultatul unui proces de extremizare a unor mișcări religioase sau politice existente deja.

De asemenea, cercetarea evidențiază faptul că o mișcare religioasă sau politică nu poate să apară sau să dureze fără o activare psihologică efectivă, continuă a cel puțin unui sentiment durabil al identității comune (dacă nu a mai multor astfel de sentimente) în rândul membrilor, agenților și susținătorilor acesteia⁸.

Pe lângă toate acestea, Bayb arată că martiriul (moartea pentru comunitate) este o construcție socială de referință la care apelează

Nu există criterii religioase, rasiale, politice, pentru care un individ este radicalizat. Procesul este simplu: identificarea vulnerabilităților și recrutarea propriu-zisă. În acest sens, merită menționat faptul că majoritatea campaniilor teroriste au fost rezultatul unui proces de extremizare a unor mișcări religioase sau politice existente deja.

⁷ ***, Department for Education and Home Office, *How do people become radicalized?*, iulie 2015, disponibil la adresa <https://educateagainsthate.com/parents/how-do-people-become-radicalised/>, accesat la 20 mai 2019.

⁸ B. Klandermans, *Politicized collective identity. A social psychological analysis*, 56(4):319-31, 2001, disponibil la adresa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/clipboard>, accesat la 11 martie 2019.

*Bayb arată
că martiriul
(moartea pentru
comunitate) este
o construcție
socială de
referință la
care apelează
comunitatea
teroristului
și care dă
actului de
autosacrificare
a unor indivizi
verdictul de
legalitate, cu
scopul de a
dezvolta statutul
special al
martirului.*

comunitatea teroristului și care dă actului de autosacrificare a unor indivizi verdictul de legalitate, cu scopul de a dezvolta statutul special al martirului⁹.

Un principiu foarte bine cunoscut în sociopsihologie precizează faptul că, ori de câte ori cresc disputele pe care agresorii le atribuie victimelor lor, se ridică și nivelul de violență pe care aceștia îl utilizează. Așa cum am precizat anterior, persoanele care își aleg organizațiile teroriste la care doresc să adere sunt considerate a fi membrii grupului care este gata de a oferi sprijin celorlalți. Sprijinul este și mai mare atunci când comunitatea de referință a teroristului prezintă divergențe mari între ea și obiectivele atacului. În pofida faptului că studiul lui Bayb¹⁰ confirmă, în mod evident, faptul că aceste divergențe se pot baza, în principal sau exclusiv, pe naționalism sau pe religie, totuși și alte divergențe sunt considerate, de asemenea, provocatoare de conflict, cum ar fi divergențele cu privire la comportamentul politic sau la o anumită meserie (a nu se uita că atacurile sinucigașe executate împotriva militarilor sau a marilor demnitari au primit, de obicei, un sprijin mai puternic decât acele atacuri care au fost executate împotriva civililor).

În plus, organizațiile sinucigașe pot încerca să înroleze persoane care și-au pierdut anumiți membri de familie, ca urmare a combaterii terorismului. Cu toate acestea și în pofida existenței unor astfel de exemple despre efectele inverse ale dificilelor operațiuni de combatere a terorismului, în ceea ce privește creșterea mediei terorismului sinucigaș, putem găsi și situații în care au avut loc campanii sinucigașe în timpul unei perioade de scădere a mediei operațiunilor dificile de combatere a rebeliunii¹¹.

Studiile scot în evidență o legătură pozitivă între apariția amenințării și probabilitatea apelării la modele autoritariste în gândire¹² și nevoia

⁹ Anja Dalgaard-Nielsen, *Violent Radicalization in Europe: What We Know and What We Do Not Know, Studies in Conflict & Terrorism*, 2010, pp. 797-814, disponibil la DOI: 10.1080/1057610X.2010.501423, accesat la 8 martie 2019.

¹⁰ Kai Hafez, *The Myth of Media Globalization, Polity Press*, Cambridge, 2007, disponibil la adresa https://books.google.ro/books?id=gbFPAQAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=Hafiz+2007&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwj_9v9xJniAhXBIVAKHXeCCyEQ6AEIMJAC#v=onepage&q=Hafiz%202007&f=false, accesat la 10 martie 2019.

¹¹ Fran Elejabarrieta, *Social Science Information*, 2016, nr. 33, pp. 241-253, disponibil la DOI: 10.1177/053901894033002006, accesat la 8 martie 2019.

¹² Arie Kruglanski, Shira Fishman, *The Psychology of Terrorism: "Syndrome" Versus "Tool" Perspectives. Terrorism and Political Violence*, 18, 2016, pp. 193-215.

de lideri puternici care să diminueze îngrijorarea pe care o produce situația existentă, inclusiv lideri care să adopte valori autoritariste. Cercetători în domeniu, precum A.W. Kruglanski și S. Fishman (2009), au considerat strădania de a obține un sens și o importanță personală ca fiind „*chestiunea profundă*” care se ascunde în spatele numeroaselor divergențe superficiale ale motivațiilor teroriștilor¹³.

ANALIZA STUDIILOR DE CAZ

Datele studiilor de caz s-au concentrat în jurul vârstei adolescenței. Un exemplu interesant este personajul Laura, care și-a părăsit casa aflată într-o regiune rurală a Departamentului Arauca, pentru a se alătura FARC¹⁴. Aceasta și-a descris copilăria ca fiind plictisitoare. Ca atare, ea a perceput în mod clar că aderarea la un grup armat, în ciuda pericolelor, i-a oferit mai multe oportunități decât a putut găsi în comunitatea ei. Motivul pentru care a fost atrasă a fost cel al școlarizării, acasă lipsindu-i accesul la educație. Interesant este că Laura, inițial, nu știa în ce grupare se alătura și a aflat doar că era un nou membru al FARC atunci când a sosit la pregătirea pentru tragere. Recunoaște că mama ei nu împărtășea entuziasmul acesteia și nu a acceptat înscrierea.

Un alt caz de tânără de 13 ani care a aderat la gruparea FARC este al adolescenței María Clara¹⁵. Motivul invocat a fost fuga dintr-o familie în care nu era iubită. După ce a fost crescută de bunica ei și a servit ca informator pentru FARC, María Clara s-a alăturat mișcării. Când a fost întrebată de ce s-a alăturat, a spus că din cauza faptului că bunica nu o dorea, mama ei fiind moartă. Bunica o bătea deseori și o înclua în casă.

María Clara descrie aderarea la FARC ca o decizie deliberată, calculată¹⁶. Ea a identificat FARC ca o scăpare de ostilitatea și abuzul pe care le suferea în mod regulat, dar și un mod de realizare a visurilor ei. Astfel, alăturându-se grupului, s-a îndepărtat de soarta ei, aflată în sărăcie, dorind începerea unei vieți interesante în FARC.

María Clara descrie aderarea la FARC ca o decizie deliberată, calculată. Ea a identificat FARC ca o scăpare de ostilitatea și abuzul pe care le suferea în mod regulat, dar și un mod de realizare a visurilor ei. Astfel, alăturându-se grupului, s-a îndepărtat de soarta ei, aflată în sărăcie, dorind începerea unei vieți interesante în FARC.

¹³ *Ibidem.*

¹⁴ Keith Stanski, *Terrorism, gender, and ideology: a case study of women who join the Revolutionary Armed Forces of Colombia (FARC)*, disponibil la https://www.academia.edu/148962/Terrorism_Gender_and_Ideology_A_Case_Study_of_Women_who_Join_the_Revolutionary_Armed_Forces_of_Colombia_FARC_, accesat la 20 mai 2019.

¹⁵ *Ibidem.*

¹⁶ *Ibidem.*

Dificultățile de conturare a identității au primit răspuns prin radicalizare. Chiar dacă provenea dintr-o familie musulmană practicantă, Tooba fuma la școală, avea iubiți secreți și adora trupele de băieți. În 2014, a început să posteze pe Twitter versete din Coran și să vorbească despre religie. Pagina ei de Facebook conține o mărturisire privind traseul identității sale.

Tooba Gondal, o femeie pakistaneză de 22 de ani, născută în Franța și crescută în estul Londrei, a făcut o înregistrare audio în care a vrut să explice exact ce însemna ISIS pentru ea. Ea a distribuit înregistrarea pe Twitter, în anul 2013, pentru cei interesați, cu doi ani înainte să plece în Siria¹⁷.

Cazul acestei femei arată clar cum dificultățile de conturare a identității au primit răspuns prin radicalizare. Chiar dacă provenea dintr-o familie musulmană practicantă, Tooba fuma la școală, avea iubiți secreți și adora trupele de băieți. În 2014, a început să posteze pe Twitter versete din Coran și să vorbească despre religie. Pagina ei de Facebook conține o mărturisire privind traseul identității sale. Aceasta mărturisește că era în clasa a 9-a când a început să se „abată de la cale. Am început să fumez și mi-a intrat în obicei până când a devenit o dependență. Apoi, m-am împrietenit cu cine nu trebuie și cu băieți cu care am făcut tot felul de lucruri haram (interzise). Dar, nu a fost atât de grav, până când am ajuns la facultate. Acolo am descoperit libertatea ... Mă îmbrăcam cum voiam eu și, cu cât trecea mai mult timp, cu atât era din ce în ce mai rău: piercing-uri, fără nici măcar să mă gândesc la ce fac. Nu aveam haya (modestie), nu aveam limite”¹⁸. Ca urmare a judecării aspre a comportamentului de către unul dintre profesorii săi și sub îndrumarea unei colege musulmane, Tooba a ales calea ISIS. Aceasta consideră că aderarea la ISIS este o binecuvântare: „cât de pierdută și rătăcită am fost până când am fost binecuvântată și acum totul are sens...”; „16 noiembrie 2012: Ziua în care Allah m-a călăuzit către Islam, Alhamdulillah”¹⁹.

Prima ei zi de facultate îmbrăcată în jilbab (îmbrăcăminte purtată de femeile musulmane) a fost dificilă: „Am primit atât de multe priviri”, își aduce aminte²⁰. Cea mai bună prietenă a ei s-a îndepărtat de ea în momentul în care a văzut schimbarea. Tooba își aduce aminte că unul dintre băieții din grup i-a spus că nu o să reziste mai mult de două zile. Din ziua aceea, a renunțat la tot ce era haram. Până la sfârșitul lui 2014, Tooba absorbise complet ideologia ISIS, iar înstrăinarea de societatea britanică era totală.

¹⁷ Simon Cottey, *Tracking the Online Life of a Female British ISIS Recruiter*, 15 ianuarie 2016, disponibil la https://www.vice.com/en_uk/article/jma4wk/umm-muthanna-al-britania-syria-828, accesat la 20 mai 2019.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

Cazul reflectă repulsia persoanei față de cine obișnuia să fie: o fată petrecăreață, fără griji, care era mai mult interesată de scena de dating decât de dawah* sau prozelitism. Astfel, reiese că, pentru Tooba, ISIS a fost o cale de scăpare de sinele nedorit.

Studiile de caz au avut în vedere o serie de criterii de analiză, pentru a încerca să clarificăm deciziile luate de astfel de tineri care se radicalizează. Analiza studiilor de caz a stabilit că nivelul de trai este una dintre vulnerabilități, alături de oportunitățile existente, precum și de gradul de integrare în societate. Nu în ultimul rând, vulnerabilitatea comună tuturor cazurilor este lipsa de înțelegere a propriului sine.

Prin urmare, se conturează un profil psihosocial al tânărului ce tinde către radicalizare. Acesta se caracterizează prin nivel de trai foarte sărac și probleme familiale. Este un neînțeles, un neadaptat social, cu probleme pe care societatea nu le acceptă. În general, nu are foarte mulți prieteni, fiind izolat de societate. Este confuz în legătură cu identitatea proprie, naiv, nu are încredere în sine. Lipsa oportunităților de conturare a unui rol profesional este o altă vulnerabilitate.

Toate cazurile prezintă adolescenți ce au întâmpinat dificultăți în conturarea identității, au avut sentimente de incertitudine și au căutat scurtături, soluții rapide în identificarea unei identități. S-a remarcat teoria lui Erikson²¹, care vorbește despre căutarea identității, și s-a constatat că acest proces al căutării se intensifică din ce în ce mai mult în perioada tinereții.

Prin urmare, ipoteza studiului a fost confirmată, și anume faptul că fenomenul radicalizării găsește răspuns la tinerii care întâmpină dificultăți în conturarea identității.

CONCLUZII

Formarea unei identități care găsește răspunsuri la valorile sectare și religioase ce promovează atacurile suicidare este, în același timp, îngrijorătoare și încurajatoare. Analiza acestor date arată că sărăcia și analfabetismul ar putea fi vulnerabilități importante pentru recruți, la niveluri inferioare ale organizațiilor.

Pentru potențiali recruți, obiectivele politice ale mișcării pot fi secundare priorităților alegerilor acestora. Analiza a arătat că unele femei pot considera că mișcările teroriste oferă oportunități ce nu pot fi realizate altfel. În unele cazuri, dificultățile și riscurile

Analiza studiilor de caz a stabilit că nivelul de trai este una dintre vulnerabilități, alături de oportunitățile existente, precum și de gradul de integrare în societate. Nu în ultimul rând, vulnerabilitatea comună tuturor cazurilor este lipsa de înțelegere a propriului sine.

* Chemarea la islam, invitarea oamenilor de a înțelege islamul prin dialog.

²¹ D.E. Papalia et al., *op. cit.*, p. 67.

În Germania s-a reușit reducerea la peste 90% a recidivelor prin discuții individuale și de grup, cu ajutorul unor persoane radicalizate în trecut, dar care au conștientizat problema la timp.

cu care se confruntă femeile în societatea civilă pot depăși pe cele în vederea aderării la aceste organizații.

În căutarea soluțiilor, am stabilit câteva idei de început care ajută tinerii, pe baza înțelegerii timpurii, a toleranței față de societate și a măsurilor de a bloca încercările de a intra în contact cu organizațiile teroriste în faze ulterioare.

Un bun exemplu în combaterea acestui fenomen este Danemerca. În acest scop, danezii și-au creat un centru de prevenire care aparține serviciului secret intern. Persoanele care intră în acest program sunt indivizi deradicalizați, care pot fi mai bine identificați cu tinerii aflați în situații terminale²².

Un alt model care se luptă cu radicalizarea este Germania, reușind să realizeze reducerea la peste 90% a recidivelor prin discuții individuale și de grup, cu ajutorul unor persoane radicalizate în trecut, ce au conștientizat problema la timp²³.

Considerăm că ar fi de preferat, pentru a preveni posibilele situații de radicalizare, dezvoltarea programelor de prevenire, precum și a programelor de deradicalizare, pentru a maximiza capacitatea autorităților de a reacționa rapid și orientat spre persoana în cauză. O soluție poate fi modificarea algoritmului de conținut și de comportament al utilizatorului, dar și luarea în considerare a impactului pe care YouTube îl are asupra conținutului.

Astfel, se poate adopta *metoda Redirect*, un program de reorientare a utilizatorului. Prin afișarea în secțiunea Featured din clipurile video care aduc lămuriri în ceea ce privește pericolele asocierii cu organizațiile teroriste, aceasta a dus la un număr mai mic de vizionări video. În concluzie, fenomenul radicalizării la adolescenți ar scădea dramatic, dacă sunt luate măsuri optime.

BIBLIOGRAFIE

1. Simon Cottee, *Tracking the Online Life of a Female British ISIS Recruiter*, 15 ianuarie 2016, disponibil la https://www.vice.com/en_uk/article/jma4wk/umm-muthanna-al-britania-syria-828.

²² Claudia Lascateu, Adelina Medeșan, *Youtube și combaterea radicalizării*, ianuarie 2018, disponibil la <https://intelligence.sri.ro/youtube-si-combaterea-radicalizarii/>, accesat la 20 mai 2019.

²³ *Ibidem*.

2. A. Dalgaard-Nielsen, *Violent Radicalization in Europe: What We Know and What We Do Not Know*, *Studies in Conflict & Terrorism*, 2010, 33:9, disponibil la DOI:10.1080/1057610X.2010.501423.
3. Fran Elejabarrieta, *Social positioning: a way to link social identity and social representations*, *Social Science Information*, 33, 2, 2016, disponibil la DOI: 10.1177/053901894033002006.
4. F. Golu, *Manual de psihologia dezvoltării*, Editura Polirom, Iași, 2015.
5. Kai Hafez, *The Myth of Media Globalization*. Polity Press, Cambridge, 2007, disponibil la https://books.google.ro/books?id=gbFPAQAAQB AJ&printsec=frontcover&dq=Hafiz+2007&hl=en&sa=X&ved=0ahUKE wjj_9v9xJniAhXBIVAKHXeCCyEQ6AEIMjAC#v=onepage&q=Hafiz%202007&f=false.
6. B. Klandermans, *Politicized collective identity. A social psychological analysis*, 56(4):319-31, 2001, disponibil la <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/clipboard>.
7. Arie Kruglanski, Shira Fishman, *The Psychology of Terrorism: „Syndrome” Versus „Tool” Perspectives*. *Terrorism and Political Violence*, 18, 2006.
8. Claudia Lascateu, Adelina Medeșan, *Youtube și combaterea radicalizării*, ianuarie 2018, disponibil la <https://intelligence.sri.ro/youtube-si-combaterea-radicalizarii/>.
9. D.E. Papalia, S.W. Olds, R.D. Feldman, *Dezvoltarea umană*, Editura Trei, București, 2010.
10. Keith Stanski, *Terrorism, gender, and ideology: a case study of women who join the Revolutionary Armed Forces of Colombia (FARC)*, disponibil la https://www.academia.edu/148962/Terrorism_Gender_and_Ideology_A_Case_Study_of_Women_who_Join_the_Revolutionary_Armed_Forces_of_Colombia_FARC_.